

नेपाल राष्ट्र बैंक अनुसन्धान विभाग

पाँचौ पारिवारिक बजेट सर्वेक्षण आयोजना
नतिजा सार्वजनिक कार्यक्रम

भाद्र ३१, २०७२

प्रस्तोता: नर बहादुर थापा
कार्यकारी निर्देशक

प्रस्तुतीको ढाँचा

- खण्ड क

पाँचौ पारिवारिक बजेट सर्वेक्षण २०७०/७१

- खण्ड ख

उपभोक्ता मूल्य सूचकाङ्क

खण्ड क

पाँचौ पारिवारिक बजेट सर्वेक्षण २०७०/७१

१. पृष्ठभूमि

- नेपाल राष्ट्र बैंकले वि.स. २०१४ साल देखि काठमाडौं उपत्यकाबाट पाक्षिक रुपमा १५ वटा उपभोग्य बस्तुहरुको मूल्य सङ्कलन गरी अभारित मूल्य सूचकाङ्क (**Unweighted Price Index**) प्रकाशन गर्न सुरु गरेको ।
- वि.स. २०१९ सालदेखि तराई क्षेत्र तथा २०२० साल देखि पहाडी क्षेत्रको पनि अभारित मूल्य सूचकाङ्क प्रकाशन गर्न सुरु गरिएको ।

पृष्ठभूमि...

- वि.स. २०२९/३० मा बैंकले पहिलो पारिवारिक बजेट सर्वेक्षण सम्पन्न गरे पश्चात उक्त सर्वेक्षणबाट प्राप्त वस्तु तथा सेवाहरुको खर्च भारका आधारमा वि.स. २०२९/३० देखि भारित मूल्य सूचकाङ्क (**Weighted Price Index**) प्रकाशन गर्न शुरु गरेको ।
- बैंकले प्रत्येक दश-दश वर्षको फरकमा हालसम्म पाँचवटा पारिवारिक बजेट सर्वेक्षणहरु सम्पन्न गरिसकेको ।

पृष्ठभूमि...

हालसम्म सम्पन्न गरिएका पारिवारिक बजेट सर्वेक्षणहरुको एक झलक :

Survey	Survey Period	Coverage	Market Centers	Sample Households
First HBS	2029/30	Rural and Urban	18	6625
Second HBS	2042/43	Rural and Urban	35 (23 Rural+12 Urban)	5323
Third HBS	2052/53	Urban Only	21 Urban	2500
Forth HBS	2062/63	Rural and Urban	52 (29 Rural+23 Urban)	5095
Fifth HBS	2070/71	Rural and Urban	84 (47 Rural+37 Urban)	8028

२. पाँचौ पारिवारिक बजेट सर्वेक्षणको उद्देश्य

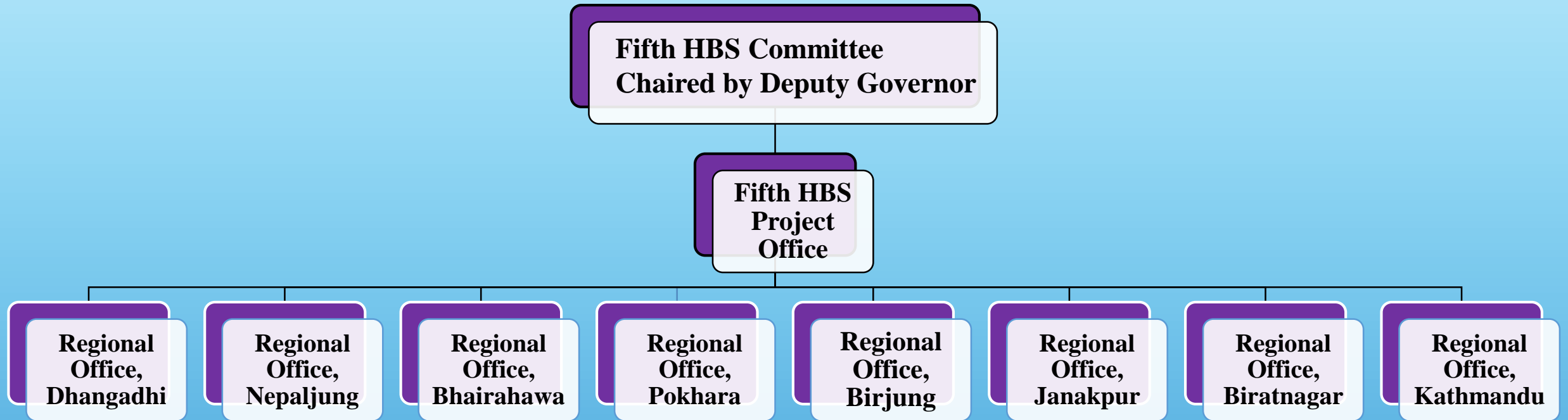
- विगतका पारिवारिक बजेट सर्वेक्षणहरूले उपभोक्ता मूल्य सूचकाङ्कका लागि भार सहितको वस्तु तथा सेवाहरूको डालो तयार पार्ने, घरपरिवारको आम्दानी तथा बचतको अवस्था पत्ता लगाउने लगायत अन्य उद्देश्यहरू राखेको ।
- पाँचौ पारिवारिक बजेट सर्वेक्षणको एउटा मात्रै उद्देश्य (**Single Objective**) रहेको ।

पाँचौ पारिवारिक बजेट सर्वेक्षणको उद्देश्य...

“नेपाल राष्ट्र बैंकबाट प्रकाशित गरिदै आएको राष्ट्रिय उपभोक्ता मूल्य सूचकाङ्कलाई अद्यावधिक गर्नको निमित्त नेपाली घरपरिवारले उपभोग गर्ने वस्तु र सेवाहरूको विवरण संकलन गरी सोका आधारमा परिमार्जित भार सहितको वस्तु तथा सेवाहरूको डालो (Commodity Basket) तयार गर्ने ।”

३. सर्वेक्षण आयोजनाको सांगठनिक प्रारूप

Organizational Chart

सर्वेक्षण आयोजनाको सांगठनिक प्रारूप...

- तथ्याङ्क सङ्कलन कार्यका लागि सर्वेक्षण स्थलका सार्वजनिक/सामुदायिक विद्यालयहरूमा कार्यरत शिक्षकहरूबाट ३०९ जना सर्वेक्षक (Surveyors) हरु नियुक्त गरी तथ्याङ्क संकलन कार्यमा लगाईएको ।
- सर्वेक्षणमा नेपाल राष्ट्र बैंकका ४२ जना कर्मचारीहरू आयोजना अन्तरगत रही सर्वेक्षणमा प्रत्यक्ष रूपमा संलग्न रहेको ।

४. सर्वेक्षण विधि (Methodology)

- सर्वेक्षणको **Sample Design** का लागि त्रिभुवन विश्वविद्यालयको तथ्याङ्कशास्त्र केन्द्रीय विभागबाट प्राविधिक सेवा लिईएको ।
- नमुना छनौटमा परेका घरपरिवारको प्रतिनिधित्व गराउन **Sampling Frame** लाई विभिन्न २७ वटा **Strata** हरूमा विभाजन गरिएको ।
- नमुना घरपरिवार छनौटका लागि **Three Stage Stratified Sampling** विधिको प्रयोग गरिएको जस अन्तर्गत पहिलो चरणमा २७ वटा **Strata** हरूबाट ८४ वटा बजारकेन्द्रहरु, दोस्रो चरणमा ती बजारकेन्द्रहरुबाट २०७ वटा वडाहरु र तेस्रो चरणमा २०७ वडाहरुबाट ८०२८ घरपरिवारहरु छानिएको ।

सर्वेक्षण विधि...

- छानिएका घरपरिवारहरु बाट २०७० फाल्गुन १ देखि २०७१ माघ मसान्त सम्म खर्च सम्बन्धी विवरण दैनिक रुपमा संकलन गरिएको । घरपरिवारको आम्दानी सम्बन्धी विवरण मासिक रुपमा संकलन गरिएको ।
- तथ्याङ्क सङ्कलनका लागि **Household Diary Method** प्रयोग गरिएको ।
- घरपरिवारको उपभोग खर्च सम्बन्धी तथ्याङ्क सङ्कलन गर्दा **प्राप्ती विधि (Acquisition Approach)** अपनाईएको । जस अनुसार घरपरिवारले उपभोग्य वस्तु प्राप्त गरीसकेपछि Household Diary मा उक्त वस्तुको मूल्य (Value) उल्लेख गर्ने व्यवस्था गरिएको ।
- घरपरिवारले खरिद गरेका, आफै उत्पादन गरेका, निशुल्क प्राप्त गरेका र वस्तु साटासाट गरी उपभोग गरेका वस्तु तथा सेवाहरुको मूल्य/अनुमानित मूल्यलाई उपभोग खर्च अन्तरगत राखिएको ।

सर्वेक्षण विधि...

- घरपरिवारहरु बाट प्राप्त उपभोग खर्च सम्बन्धी तथ्याङ्कलाई United Nations Statistics Divisionले सिफारिस गरेको **COICOP Classification** (Classification of Individual Consumption according to Purpose) अनुरूप निम्न १२ वटा समुहमा बर्गिकरण गरी विश्लेषण गरिएको:

१. खाद्य तथा अल्कोहलरहित पेय पदार्थ	७. यातायात
२. अल्कोहलिक पेय पदार्थ, चुरोट तथा सुर्तीजन्य पदार्थ	८. सञ्चार
३. कपडा, तयारी लुगा र जुत्ता	९. मनोरञ्जन तथा संस्कृति
४. घरभाडा, पानी, बिजुली, ग्याँस र अन्य इन्धन	१०. शिक्षा
५. फर्निचर तथा फर्निसिङ, घरायसी उपकरण र मर्मत	११. रेष्टुरा तथा होटल सम्बन्धी खर्च
६. स्वास्थ्य	१२. विविध वस्तु तथा सेवाहरु

सर्वेक्षण विधि...

तथ्याङ्क प्रशोधन तथा विश्लेषण:

- घरपरिवार आफैले उपयोग गरिरहेको घरको अनुमानित घरभाडा **Rental Equivalence Approach** बाट अनुमान गरी उपभोग खर्चमा समावेश गरिएको ।
- यस विधि अनुसार घरपरिवार आफैले उपयोग गरिरहेको घरको अनुमानित घरभाडा उक्त ठाँउमा भाडामा दिईएको त्यस्तै प्रकृतिको घरको घरभाडाका आधारमा अनुमान गरिएको ।
- तथ्याङ्क विश्लेषणमा **Outliers** हरुको अबाञ्छित प्रभाव हटाउनका लागि **5-percent Winsorizing Technique** को उपयोग गरिएको ।
- यस विधि अनुसार कुनै श्रेणीको **5th Percentile** भन्दा मुनिका मानहरुलाई **5th Percentile** संग तथा **95th Percentile** भन्दा माथिका मानहरुलाई **95th Percentile** को मान संग बराबर बनाईएको ।

सर्वेक्षण विधि...

तथ्याङ्क प्रशोधन तथा विश्लेषण:

- घरपरिवारको आम्दानी तथा खर्चबाट विभिन्न बजार केन्द्र, स्ट्रैटा, Analytical Domain तथा राष्ट्रिय स्तरको आम्दानी तथा खर्च गणना गर्दा सम्बन्धित वार्ड, बजार केन्द्र तथा स्ट्रैटाहरूको घरपरिवारको संख्यालाई **Sampling Weight** को रूपमा प्रयोग गरिएको ।

५. मुख्य नतिजाहरु

क. घरपरिवारको औसत मासिक खर्च :

Analytical Domain	Consumption Expenditure		Non-consumption Expenditure		Total Household Expenditure	
	Amount (Rs.)	Share(%)	Amount (Rs.)	Share(%)	Amount (Rs.)	Share(%)
Rural Area	20,904	91.17	2,024	8.83	22,928	100
Urban Area	26,411	92.75	2,063	7.25	28,474	100
National	23,883	92.11	2,045	7.89	25,928	100

मुख्य नतिजाहरु...

ख. घरपरिवारको औसत मासिक खर्च :

Analytical Domain	Consumption Expenditure		Non-consumption Expenditure		Total Household Expenditure	
	Amount (Rs.)	Share(%)	Amount (Rs.)	Share(%)	Amount (Rs.)	Share(%)
Teari	22,007	91.43	2,062	8.57	24,070	100
Hills*	22,799	91.60	2,091	8.40	24,890	100
Mountain	18,211	91.71	1,646	8.29	19,858	100
Ktm Valley	29,748	93.66	2,013	6.34	31,761	100
*Hills excludes Kathmandu valley.						

मुख्य नतिजाहरु...

ग. खाद्य तथा पेय पदार्थमा गरिएको घरपरिवारको औसत मासिक खर्च:

Expenditure Group	Fourth HBS		Fifth HBS	
	Amount (Rs.)	Share (%)	Amount (Rs.)	Share (%)
Food and Beverages	5,882	38.88	10,372	40.0
1. Food and Non-Alcoholic Beverages	4,936	32.64	9,425	36.35
2. Alcoholic Beverages and Tobacco	326	2.16	256	0.99
3. Restaurant and Hotel	620	4.08	690	2.66

मुख्य नतिजाहरु...

घ. गैह्र-खाद्य तथा पेय पदार्थमा गरिएको घरपरिवारको औसत मासिक खर्च:

Expenditure Group	Fourth HBS		Fifth HBS	
	Amount (Rs.)	Share (%)	Amount (Rs.)	Share (%)
Non-food and Services	9,248	61.12	15,557	60.0
1. Clothing and Footwear	771	5.09	1,699	6.55
2. Housing and Utilities	3,669	24.25	4,796	18.50
3. Furnishing and Household Equipment	495	3.27	1,015	3.92
4. Health	343	2.27	819	3.16

मुख्य नतिजाहरु...

घ. गैह्र-खाद्य तथा पेय पदार्थमा गरिएको घरपरिवारको औसत मासिक खर्च:

Expenditure Group	Fourth HBS		Fifth HBS	
	Amount (Rs.)	Share (%)	Amount (Rs.)	Share (%)
Non-food and Services				
5. Transport	562	3.71	1,261	4.86
6. Communication	294	1.95	665	2.57
7. Recreation and Culture*	1,323	8.74	581	2.24
8. Education	1,150	7.60	1,750	6.75
9. Miscellaneous	641	4.24	925	3.57
Non-Consumption Expenditure	-	-	2,025	7.89

*Expenses on party, picnic, marriage and other religious and cultural ceremonies have been classified as non-consumption expenditure in Fifth HBS. Thus, the amount as well as share of this group is low in comparison to the Forth HBS.

मुख्य नतिजाहरु...

ड. घरपरिवारको औषत मासिक आम्दानी :

- घरपरिवारको आम्दानीको राष्ट्रिय औषत रु ३०,१२१ रहेको ।

ग्रामीण क्षेत्र	रु. २७,५११
शहरी क्षेत्र	रु. ३२,३३६

मुख्य नतिजाहरु...

ड. घरपरिवारको औसत मासिक आम्दानी :

श्रोत अनुसार घरपरिवारको आम्दानीको share निम्नानुसार रहेको ।

Source	Share
Salary, Wage, Allowances and Pensions	30.26
Business Income	24.43
Remittance	17.61
Agriculture, Livestock and Fishery	7.12
Rent and imputed rent	17.25
Other	3.33
Total	100.00

खण्ड ख

उपभोक्ता मूल्य सूचकाङ्क

१. बस्तु तथा सेवाहरुको नयाँ डालो छनौट

- नयाँ उपभोक्ता मूल्य सूचकाङ्कमा ४९६ बस्तु तथा सेवाहरु समावेश गरिएको ।

विद्यमान उपभोक्ता मूल्य सूचकाङ्क (Current CPI)			नयाँ उपभोक्ता मूल्य सूचकाङ्क (New CPI)		
बस्तु	सेवा	कूल	बस्तु	सेवा	कूल
३३१	७९	४१०	४०२	९४	४९६

बस्तु तथा सेवाहरुको नयाँ डालो छनौट...

- डालोमा समावेश गरिएका ४९६ वस्तु तथा सेवाहरुले घरपरिवारको कुल उपभोग खर्चको ९७ प्रतिशत खर्च समेट्ने ।
- सर्वेक्षणका लागि छानिएका सम्पूर्ण घरपरिवारहरु मध्ये कम्तीमा ५० प्रतिशत घरपरिवारले सर्वेक्षण अवधिमा उपभोग गरेका वस्तु तथा सेवाहरु समेटिएको ।

२. बस्तु तथा सेवाहरुको खर्च भार

परिवारिक बजेट सर्वेक्षणबाट प्राप्त खर्च सम्बन्धी तथ्याङ्कमा निम्न समायोजनहरु गरी उपभोक्ता मूल्य सूचकाङ्कका लागि बस्तु तथा सेवाहरुको भार निर्धारण गरिएको :

- विवाह, उत्सव, पार्टी, भोजभतेर जस्ता सामाजिक कार्यहरुमा भएको खर्चहरु हटाईएको ।
- दान दातव्य, उपहार, चन्दा आदि शिर्षकमा उल्लेखित खर्चलाई हटाईएको ।
- जीवन बीमा प्रिमीयम तिर्नका लागि गरिएको खर्चलाई हटाईएको ।
- मूल्य प्राप्त हुन नसक्ने गुइठा, गोबर ग्यास जस्ता वस्तुहरुको खर्च हटाईएको ।

बस्तु तथा सेवाहरुको खर्च भार...

	विद्यमान उपभोक्ता मूल्य सूचकाङ्क	नयाँ उपभोक्ता मूल्य सूचकाङ्क
खाद्य तथा पेय पदार्थ	४६.८२	४३.९१
गैह-खाद्य तथा सेवा	५३.१८	५६.०९

बस्तु तथा सेवाहरुको खर्च भार...

उपभोक्ता मुल्य सुचकांक निर्माणका लागि समूहगत भार

खर्च समुह	वर्तमान CPI*	नयां CPI**
खाद्य तथा पेय पदार्थ	४६.८२	४३.९१
खाद्य तथा खाद्यजन्य पदार्थ	१४.८१	११.३३
दालजन्य पदार्थ	२.०१	१.८४
तरकारी	५.६५	५.५२
माछा तथा मासु	५.७०	६.७५
दुग्धजन्य पदार्थ तथा अण्डा	५.०१	५.२४
घ्यू तथा तेल	२.७०	२.९५
फलफुल	२.२३	२.०३
चिनी तथा मिठाई	१.३६	१.७४
मसला	१.४६	१.२६
अल्कोहलरहित हल्का पेय पदार्थ	०.९६	१.२४
मदिराजन्य पेय पदार्थ	१.७२	०.६८
सुर्तिजन्य पदार्थ	०.८५	०.४१
रेष्टुरां तथा होटल	२.३५	२.९२

* चौथो पारिवारिक बजेट सर्वेक्षणको नतिजामा आधारित ।

** पांचौ पारिवारिक बजेट सर्वेक्षणको नतिजामा आधारित ।

बस्तु तथा सेवाहरूको खर्च भार...

उपभोक्ता मूल्य सूचकांक निर्माणका लागि समुहगत भार

खर्च समुह	वर्तमान CPI*	नयां CPI**
गैर खाद्य तथा सेवा	५३.१८	५६.०९
कपडा, तयारी लुगा र जुत्ता	८.४९	७.१९
घरभाडा, पानी, बिजुली, ग्याँस र अन्य इन्धन	१०.८७	२०.३०
फर्निचर तथा फर्निसिङ, घरायसी उपकरण र मर्मत	४.८९	४.३०
स्वास्थ्य	३.२५	३.४७
यातायात	६.०१	५.३४
सञ्चार	३.६४	२.८२
मनोरञ्जन तथा संस्कृति	५.३९	२.४६
शिक्षा	८.४७	७.४१
विविध वस्तु तथा सेवाहरू	२.१७	२.८०

* चौथो पारिवारिक बजेट सर्वेक्षणको नतिजामा आधारित ।

** पाँचौ पारिवारिक बजेट सर्वेक्षणको नतिजामा आधारित ।

३. बजार केन्द्रहरुको छनौट

- नयाँ मूल्य सूचकाङ्कका लागि मूल्य संकलन केन्द्रको रूपमा ६० वटा बजार केन्द्रहरु छानिएको ।

Market Centers by Rural-Urban Area

Rural_Urban Area	Current CPI	New CPI
Rural	14	29
Urban	19	31
Total	33	60

Market Centers by Ecological Belt

Ecological Belt	Current CPI	New CPI
Teari	16	23
Hills	16	32
Mountain	1	5
Total	33	60

४. आधार वर्ष चयन

- विद्यमान उपभोक्ता मूल्य सूचकाङ्कको आधार वर्ष वि.स. २०६२/६३ रहेकोमा नयाँ उपभोक्ता मूल्य सूचकाङ्कको आधार वर्ष वि.स. २०७१/७२ रहने ।

मूल्य सूचकाङ्क...

- उपभोक्ता मूल्य सूचकाङ्क निर्माणमा **Geometric Laspeyres Index** विधि प्रयोग गरिएको ।

धन्यवाद